

تاریخ تأسیس

۱۳۲۴

۵ صفر الخیر

الدین والاکاب

نامنده

مجلهء اسلامیہ در

۱۳۲۵ ۱۵ صفر الخیر
۱۹۰۷ ۱۶ مارت

محرر وصاحب امتیازی :

قزان خدام علمندین

ملا عالم جان البارودی.

خاریطو مطبعه

قزان.

اعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

يَمْحَقُ اللّٰهُ الرِّبَا وَيُرِي الصَّدَقَاتِ وَاللّٰهُ لَا يَحِبُّ

كُلَّ كَفَّارٍ أَثِيمٍ * (۱)

اِنَّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ
وَاتَوَا الزَّكٰوةَ لَهُمْ اَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ

وَلَا هُمْ يَحْزَنُوْنَ * (۲)

(۱) الله ربانی (ربا برله بولغان مالنی) کیموته ویوقالته، صدقہنی
آرتدیه اوسدیه * الله کفر قیلوجان، گناه قیلوجان (کفرینه وگناهینه
اوکونهای توبه قیلمای تورغان) کشینی سویمای *

(۲) ایمان کتورگانلر (اللهنک رباحقنده وباشقده بولغان حکملرینی
قبول ایتکانلر) یخشیلقلار قیلغانلر، نمازنی تورغوزغانلار، زکاتنی
اوتانلر ایچون اجر (ثواب) لری خدایلاری حضورنده در (باشقه
ذات ویره آلماسلق چیکسز ثوابدر) قیامتده آنلارغه قورقچ یوق وهم
آنلار (برنرسه ایچونده) کیونماسلر * ربا معامله سینک قباحینی وچن
مؤمن بولغان کشیده بولمای تورغان اش ایدکینی آنسکلاتور ایچون

صونکندن چن مؤمنلرنک حاللرینی ماختاب ذکر ایتکان *

الله تعالیٰ ہو آیتنه ربانک برکتسز ، اخیرده یوقلق بولمقینی و صدقنهک
برکتکه و خواجهسی ایچون فائدهلی ایدکینی آنکلاتار ، شویله که چن
تیوشلی روشچه باقوسله و اویلانسه انسان باشقه حیوان نقی کبی بارهمنی
اوز فائدهسینه مصروف بولماسقه تیوش بلکه انسان عاقل بولدقندن
آنک حیاتی و معیشتی ، و حیاتی مدتنده حاصل ایتکان مالی عاجلده (حاضرده)
— طبعی اوزیده فائدهلانمق زمینده — باشقلارغه (اهلینه ، اولادینه ،
قرنداشلرینه ، دینداشلرینه ، وطنداشلرینه ، وسائر قزغانچ مخلوقلارغه)
فائده تیکوروب آجلده (آلداغی کونده ، منکگولک کونده) اوزی
چیکسز بولغان راحت و ردمتکه ایرشسون ایچون بولورغه تیوشلیدر *

اگر براگو منک جفا و تورلی محنت برله مال حاصل ایتوبده اوزینک
و عائله سینک تماقینی تویدرودن ، اوستلارین بوتایتودن باشقه اش
کورماسه ، توغریسی مالی برله اوزینک قوه حیوانیه سنی گنه آصراسه اول
کشی انسانلققه تیوشلی اش قیلماغان انسان فائدهلانا تورغان روشچه
مالندن فائدهلانماغان ، چین قاروده مالی یوق حکمنده بولغان بولور *

اگر بالعکس براگو اوزینی انسان ایتوب آصراسه آزمو کوبمو
مالی برله اوزی ، یقینلری ، دینداشلی ، وسائر قزغانچ کشیلر فائدهلانسه
فسقهسی مالینی محتاج کشیلر برله اورتاق حکمنک قیلسه بوکشی حیوانلق
درجه سندن اوزینی انسانلق شرفینه ایرشدرگان ، چیکسز بولغان راحت
و ردمتکه اوزینی لایق ایتکان بولور *

ایندی رباجی حالینه کلسک بوکشی (غالباً) بتون حیاتی مالی
یغو ، مال کوبایتو قصدینه صرف ایته ، جدو فقیرنک — طشندن رضا
بولسده ایچندن منک لغت اوقوب ویرگان — رباسینی شادلانه شادلانه
قانسزلق برله آلوب قلمندن ترحم و شفقتنی تمام یوقالته ، خیر و احسان
بولینی — موندای کشیدن قیلسده صدقه و خیر قبول بولهای — اوزینه

باغلاى فقط مالينه بتون همت و بار قوتىنى صرف ايتكان قراولچى بولا،
مالينى ساقلاو و قراوللاو ائناسنده كوب آدملردن لعنت آلمان، و كوب
آدملر نك عداوت و حسد لر ينى قزانغان و كوب جهندن مالينه سوء
قصه ايدلدكندن تورلى قورقنچلارده يشاگان بر بختسز كشى بولا *
اماصدقه و احسان صاحبي ظاهر ده مالينى ساقلار غه و كوبايتور گه تر و شماغان
بلكه شريعت و حكمت بيور غنچه و انسانيت ايستاد كنچه تيوشلى اورنلار غه
توتقان، يتيم و مسكينلرنى قزانغان و يرگان، كوب آدملر نك محبتينى
اوزينه جلب ايتكان، وشول اشلىرى آرقه سنده الله نك رضا يقينى تابقان
كمسنه حقيقه دنيا و آخرنده مال صاحبي بولادر و مال خواهه سى بولادر.
پس چن مال خواهه سى و مالدن فائده كورگوچى اوشبو كشيدير *
مراييلر (ربا آشاوچيلار) ايسه ظاهرده نى قدر ماللارى كوب كى
كورنسه ده دنيا ده ماللار ينه فقط قراولچى، آخرنده بتون فقيرلر،
يالانغا چلاردر *

خلاصه : آقچه، ايكهك سوت كى توغرى اوزى انسانغه فائده
ايچون دگلدنر بلكه آنك آرقىلى حيات كر كىنى و فائده سىنى كلتور و ايچوندر *
كر ك فائده، عاجله ايسه اوز حاجات ينى اوتا و اوستينه خلقنى فائده لاندروب
آنلار نك كونكلر ينه شادلق كر و توب دوستلقلار ينى حاصل ايتو، و عالم
انسان و نظام حياتقه خدمت ايرشدر ودر * فائده آجله: ابدى حياتده نعمت
و راحتكه ايرشودر * بو فائده لر مالغه آرتق كونكلر باغلاماى شفقتلى و مر و اتلى،
معامله يولنده مال حاصل ايدوب تيوش قدرلى صدقه و احسان يولنك بولغان
كمسنه لر گه گنه ميسر بولادر *

ربا اهلى بو فائده لردن محرومدر، بعضلى دنيا ده بعض حوايج
مليه ده مال صرف ايتكان كى كورلسه لرده بيك نادر اولده ابدى حيات
ايچون هيچ فائده لى دگلدنر چونكه الله فاشنده مقبول دگلدنر *
پس ربا مالينى الله يو قالدته و هلاك ايته، ربا مالى كوب بولسده آرنه فائده،

ربا برله کشی بایوسه ده فقیر بولا وما اشبه ذلك معنلارنده بولغان آیت
وحدیثلر شاید آنکلانسه کرک یوقاریده ایتولگان چن نظر برله (شیمک
ثمره وفائده سینه قاراب) ایتولگان بولسه لار کرک * والله اعلم بالصواب

ربانک قباحتنده وحراملکنده عقلنک نظری و فلسفه نک حکمی
توغریسی اسلامنک حکمتی

عقل سلیم و فلسفه حق (حقیقه اسلام ده اوشبوندن عبارتدر)
اقتضاسی اوشبودر کم هیچ کم هیچ کیمگه زیان و آغراق کلتور ماسون
خصوصا حاللی و افتداری آدم حالسز و عاجز کمسنه گه زیان و ضرر
ایرشد ماسون بلکه آتی قزغانسون و آنکا شفقت و یاردم ایتسون، بر
کشی آقچهغه آبطراغان و قرض آلوغه محتاج بولغان ایکن آنکا قرض
حسنه و یروب یاردم ایتسون * قرض حسنه و یروده گنه
فقیر و محتاج کشی حقنده حالا و مالا (بورچ ویرگان و قتده ده آلداغی
کوننده ده) چن یاردم بولادر *

اگر قرض حسنه ویرماینچه ربا طریقچه قرض ویرسه آبطراو
کشی حقنده حقیقه یاردم بولماید بلکه اول بیچاره گه عاقبت زیان
ایرشد و بولادر *

امام رازی مذکور وجهن ماعداینه اوچ وجه ذکر ایدادر
۱) ربا آلوده آقچهنی آقچهغه فارشو قیلو بولغاندن ربالی
معاملده (مثلا آقچهده) ربا قدرینی عوضسز بوش آلو بولادر. مثلابر
صوم برابرند بر صوم ۲۰ تین آلونسه البته بر صوم بر صوم برابرند و قیمتنکدر
۲۰ تین بر نرسه سز عوضسز آلونغان بولا، اسلامیتده بلکه عالم انسانیتده
کشینک مالینی عوضسز کوچ برله آلو یوق *

ربا باینده بانکیرلر و آنارنک طرفلرینی توتقوچی نظرلری حاضرگی
 حیاته غنه مصروف بولغوچی کسینه لریابوشقان بر شبهه بارکه حاصلی ربا
 معامله سینی اجاره بایندن اعتبار ایتودر شوپله که آفچه خواجه سی مذکور
 بر صوم برله بر مدتده سودا ایدوب فائده آلورلق و آنی آرتدر رلق
 بولا توروب ایکنچی کشیگه گویاکه شول آفچه برله فائده لانسون
 واوز فائده سینه آفچه سینی آرتدرسون ایچون شول مدت برله
 اجاره گه ویرگان ۲۰ تیننی اجره حسابلاغان بویول برله یورت و آت
 وما اشبه ذلك اجاره لرنده بولغان اجره لر کبی ۲۰ تیننی آلو عوضسر
 و بوشقه بولمای بر عوض برابرنده بولادر دیو بعض مومرلر بانکرلر
 طرفندن شبهه اید لگان *

بوشقه نی دفعه ده امام رازی ایتکان جوابنک تفصیلی اوشبودر که
 مذکور مدتده بر صومدن ۲۰ تین فائده نک حصولی، نه خواجه سینه ونه
 قرضدارغه آتیق دگل بلکه موهوم فقط امیدلی احتمالدی * فقط موهوم بولغان
 فائده برابرنده آتیق بولغان ۲۰ تین آفچه نی آلو هنوز آتیق مالنی موهوم
 بولغان فائده یعنی بالفعل بولماغان، بلکه یوق نرسه برابرنده آلو بولادر *
 چونکه آفچه دن فائده لانو بر درجه آنی بر مالغه آلو شدر ماینچه و شخصی نی
 یوقالته ماینچه بولمای؛ اول مالنی قرضدار کسینه یا اوز کرکینه صرف این
 بو تقدیرده بر صوملق مالنک بر صومده ۲۰ تین قیمت توتدقی برده ظاهر
 بولمای * یاکه اول مالنی بازار بهاسینه ساتا، بو تقدیرده ینه اول بر
 صوملق مالنک آرتق بهاغه ساتولمقی معلوم دگل بلکه مجرد احتمالغنه *
 پس بو صورتده ده اجره دیو حسابلاغان ۲۰ تین بر نرسه برابرنده بولمقیده
 آتیقلانمای بوشقه آلونغان بولا

یورت و آت کیلر هر وقت فائده لانورلق نرسه بولوب تورالار
 کشی فائده لانسون کرک فائده لانسون مستأجر فولینه تابشردیسه
 عادتده غالباً هر کم فائده لانورلق بولدقلارندن آنلاردن کله چک فائده
 فقط موهوم دیو حسابلانمای بلکه آتیق فائده حسابلاناده آلونغان
 اجره آتیق بولغان فائده برابرنده اعتبار ایدله

(۲) ربا معامله‌سی آچهلی کشی حقنده ینکل کسب و مشقتسز فائده بولغانغه صنعت و زراعت، و تجارت یوللرینه اول کشی میل ایتمايدر و بومعامله کوبایسه عالم حیاتده هنر و زراعت و تجارتک آزمايینه باعث بولوب عالمنک ضررلنمقینه سبب بولادر * نظام عالم اقتضاسی اوشبوکه هرکم یا زراعت یا صنعت یا تجارت برله اشتغال ایتسون، مشقت یوکلاسون شغل و مشقت سببلی قلیینی پا کلاسون اخلاقینی توزایتسون عالم انسانغه خدمت و فائده تیکورسون

(۳) غالباً قرض و یروچی بای، آلوچی فقیر کمسنه بولدقندن ربا یولینی آچو فقیرنک آرتق فقیرلنووینه و تمام جداوینه باعث بولادر. بواش اخیره آراغه عداوت تشوینه، و فقیرلرنک تورلی تورلی بوزوق فکرلر قیلولارینه سبب بولادر *

امام رازی بووچهلردن صونک بعض علمادن نقل ایتادکره الله ربانی حرام ایتکان هر حکمنک حکمتی بنده‌گه معلوم بولوب یتمای ربانک عراملقنده حکمت و فلسفه فی بولسه بولسون، بلونسون کرک بلونسون شبهه‌سز حرام ایدالگان و هر مسلم اوزره شولای اعتقاد لازم و فرض دیگان جمله فی ده نقل ایدادر *

و باجمله ربانک فقراء و اوساط ناس حقنده ضررلی ایدکی تجربه‌لر برله معلوم، و ربا تولاگان کشیلر آلوچیلارغه عمرلک دشمن بولولاری و ویرگان ربا آچهلارینی بتونلای عوضسز بوشقه ویرلگان حسابلاب تأسفی ایدولاری کورلمکده و ایشدلمکده در *

اسلام عامه خلق آراسنده دشمنانلق حاصل بولمايینچه، دوستلقنک دوامینی تیلاب و محتاج آدمارگه قرض حسنه و یرو یولینی کورساتوب و اول یولغه کوب اجر و ثوابلار و عده‌سیله قرضدروب شفقتسزlk و رحمتسزlk یولینی بتونلای کیسو قصدیله ربانی سبع موبقات جمله‌سندن ساناغان و آندن شدتلی طیغان و آنک معامله‌سینه قاتوشقان کشی حقنده قورقنچلی و عیدلر ذکر ایتکان *

وصية نبويه

اَيُّهَا النَّاسُ قُواْ اَنْفُسَكُمْ وَاَهْلِيْكُمْ نَارًا وَعَلِمُوْهُمْ وَاَدَّبُوْهُمْ فَاَنْتُمْ عِنْدَكُمْ
عَوَانٌ وَاَمَانَةٌ الْاَهْلُ بَلَغَتْ

ترجمه: ای آدمی! اوزلرنگزنی واهلرنگزنی اوتدن ساقلا نکر
آنلارنی اوگراتنکر ادبلندرنگز (آنلرنی اوگراتو وادبلندرو سزننگ
موینگزده) چونکه آنلار سزده (سزننگ قولرنگزده) اسیرلر واما نکلدر
ای! ایرشدر دمو؟ رسول الله (صلی الله علیه وسلم) تمام ایرشدر دی *
رسول الله (صلی الله علیه وسلم) «قوا انفسکم واهلیکم نارا» دیو
الله تعالی نکه قرآنده سوره تحریمده ایتکان سوزینی اقتباس ایتکان *
هرکمنی اوتدن ساقلاو، اوتقه سبب بولغان گناهدن ساقلاو برله حاصل
بولادر *

شونک ایچون اول آیت تفسیرنده اوتدن ساقلاو روشینی اماملر الله نکه
بیورقلارینی اوتارگه، طیغان نرسه لرندن ساقلانورغه دیملانکر وعظ
ونصیحت ایدنکر دیو بیان ایتمشلر *

امیر المؤمنین علی رضی الله عنه تعلیم وتادیب برله تفسیر ایتکان اوتدن
ساقلانکر یعنی فی نرسه اوتقه سبب آنی بلدرنگزنی نرسه قوتولوغه سبب
آنی آنکلانکر دیمک بولور *

رسول الله نکه وعلموهم وادبوهم دیمکی عطفی تفسیر قیبلندن بولوب
اولسگی سوزنی تفسیر وایضاح بولمقی بیک موافقد. چونکه علم ویرمای
ادب اوگراتمای قوری وعظ ونصیحت هیچ وقتده فائده ویرماید. فائده
ویرسده بیک وقتلی اشانچسز فائده غنه بولوب یوق حکمنده بولور *
اما درست روشده علم وادب اوگرا دلسه، فی فائده ونی ضرر یخشی
آنکلادلسه، ساقلانو ایچون یخشی اصول کورساتو وچنلاب اوتدن
ساقلانو بولور *

اهل بيت (خاتون وبالا وسائر اتباعی) شامل معناده بولسه
 كرك بونلرنی خاتون وبالاتی كرك قدرلی علم وادبلی ایتمك دین
 نأوتمق، اسلام احكامینی یرینه كلتور ردای روشده تربیه قیلمق صاحب
 البیت بولغان ایر و آتا موبینه لازمدر. قرآندن ورسول الله نك اوشبو
 حدیثندن بیک آچیق آنكلانادر.

مذكور آیت تفسیرنده زخشری، نیسابوری «رحم الله رجلا قال
 یا اهلآه صلاتکم زکاتکم مسکینکم یتیمکم جیرانکم لعل الله یجمعکم معه فی الجنة»
 دیگان حکمتلی سوزنی حدیث دیو کوچورالار*
 وهم «قيل ان اشد الناس عذابا يوم القيامة من جهل اهل» (۳) دیگان
 سوزنی زخشری یازادر*

(۲) ترجمه سی: ای اهل! نماز نکزنی، روره نکزنی زکات نکزنی
 مسکین نکزنی، کورشیلر نکزنی «انوتمانکز فارانکز کوزاتنکز» دیو
 فایغورتقان وایسکار تکان ایرنی الله رحمت قیلسون، شولای تنیه ایته
 تورسه شاید الله آنلارنی اول ایر برله اوجماحه ییغار*
 (۳) قیامنده قتیغراق عذابلی کشی اهلی نسادان قالغان
 (اهلینه كرك یراغینی اوگراتمگان وهم آنك بلمگان ویخشی قیلمغان
 حالینه راضی بولغان) کشیدر*

اصلاح تعليم دينى

مفتى محمد عبده (رحمه الله تعالى) حضرتلرينك دين تعليم ايتو كيفتن بيان ايتوب استانبول شيخ الاسلامينه يازغان لائحهسى شو كونلرده قولمزغه ايرشكان « المنار » مجلهسنده كورلدى . مذكور لائحه بزم ايچونك مهم بولدېغندن مقاله نك خلاصه سيمين نقل ايتهمز . بعد الحمد والثناء :

مكتبلرنك درس جدوللرين اصلاح ايتو، شاگردلرنك درجهء مطلوبه ده اخلاق اسلاميه، ضروريات دينيه دن معلوماتلى ايتوب يتوشدر و خصوصتك سماحتلو شيخ الاسلام رياستنده بر هيئت (كاميسييه) يا صالحو غه اراده عسنيه نك صدورى بزلرى و جمله مسلمانلارنى شادلاندردى . شيخ الاسلام همده هيئتتك باشقه اعضالارى بزم افكارمزدن مستغنى ايسه لرده لکن حميت دينيه بو بابده غى خاطرهمزنى عرضغه همده سيدنا على كرم الله وجهه نك توبانده گى سوزيله عملگه مجبور ايتدى : « بنده قولندين كيلگان قدر فداييلك كوسترمك الله نك بنده ده بولغان حقدير . بنده نه قدر الوغ ، ياكه نه قدر توبان بولسه ده اعانت ايتولودن ياكه اعانت ايتودن مستغنى دگلدر . » دولت عليه نى محافظه غه طرشو بتون اهل اسلامغه بورچ اولديغى كى بويله تربيه و تعليم دين مسئلهمينه اهميت بيرمك ترفينى دين اسمندن ايتمك اينك اميدلى طريقدر .

عموماً مسلمانلار اصول دينلرين لازمنجه آنكلامدقلرندن ايمان و يقينلرينه ضعف ، اخلاقلرينه فساد كيلوب انحطاطغه يوز توتديلر . كوبسى دنياغه كيلودن مقصودلرى آشاو، ايچو، حوانيت نى بلكه نفسانيتمنى تربيه گنه ايدكن عمللرى برله كورستديلر .

اجنبى شيطانلر، بزم دينده ضعيفلكهمزدن استفاده ايتوب مسلمانلرنك قلمبلرون اوزلرينك دسيسه و توزاقلرينه جلب ايتو فكرينه توشديلر .

بايتاق مسلمانلارنى اوزلار يېنى جەلپ ايتىدىلار. دىنىي جەمئىيەتلەر ھەتتا ئوسمانلى
 ھۆكۈمەتلىككە تورلى يەرلەرنى مەكتەپلەر ۋە مەدرىسەلەر بىنا ايتىدىلار. مسلمانلار ھەتتا
 خېلى ئانكىلى ۋە تەبىئىي ئادەملەردە بەزى ەلملەر ھەم ئورپا ئادەتلەرنى بېلۇپ
 چىقارلار دىيىپ بالالار ۋە شول مەكتەپلەرگە بېرىپ باشلايدىلار. ئاندىن ئوقۇغانلار
 ئاھالە را مسلمان كېيىن كۆرۈنەرلىككە ئىقتىقاد ۋە فەكر جەھەتلەردىن ئورپا ئادەتلەرگە
 اوزلارنىڭ زىيادە مەجبۇر بولۇپ چىقىدىلار.

اگر مسلمانلار بالالار يېنى ئىقتىقاد جەھەتلەردىن ە مسلمان بولۇپ تەربىيە
 ايدىلمەيىنى ئالۇپ بولسەلار ايكى كەنگە توغرا دورت قول بىرلە بالالارنى
 اوزلارنى تەربىيە ايتۇرۇپ ەھمىيەت بېرىپ، ۋە ماللىرىنى ە شول يولغا ە صرف ايتۇرۇپلا ە.
 ھازىر كىيىن مەكتەپ ۋە مەدرىسەلەر يەردە دىننىي ئادەتلىرىنى ئايدىلماي بەزى ەندە
 تەلىم ايدىلىسە ە بىر ئىختىسار ەرتىدە لازىمچە ئانكىلانىمچە ەھكام ئادەتلىرىگە
 تەلىم ايدىلەر. اخلاق اسلامىيەنى ئاگر ئايدىلىدىن ۋە بىلىم كەرتىدىن ە
 تورلى خىيانت ۋە ئاقىۋەتلىرىگە مەرتەپە بولەر.

خلاصە: مسلمانلار، دىنە ەھل، ئىقتىقاد ە زەئىف بولۇرلارنى ئىقتىسادلىرىنىڭ
 نورى سۇنۇپ ە رەھبەرىيەت كەلگەن. چەن دىن ۋە ئىقتىقاد بىر ئادەتلىرى دىيىپ ايتۇرۇپ
 ە رەھبەردە. ئىقتىقاد بولۇپ ە بولغان دىنىي مەلۇماتلىرى مەرجە جەريە
 ئىقتىقادلىرىدىن، ئادەتلىرى مەلۇماتلىرى ئىقتىسادلىرى، نەزەر، صوم، ەھكامىن
 بولۇپ ەبارتەر. دىن شۇنىڭغا مەنسۇپ ە شۇنىڭغا بىلىگەن ئادەتلىرىنى ئايدىلىپ ە
 ئىقتىقاد ايتەر. بولۇپلا ە ەھمىيەت دىننىي تەلىم ە فەزىلەت قەرن، ەھدە ە
 بولغان ەھمىيەتلىرى ئانلىرىغا ئىقتىقادلىرىنى بىلىم كەرتىدىن ئاگر ئايدىلىپ ە
 ئاشىر.

ئەمما ەھمىيەتلىرىنىڭ ەرس جەھەتلىرىنى قارارغا، ئىصلاح ايتۇرۇپ ە
 ايتۇرۇپ مەرادى ەخى ئاۋۇز ئارقىلىق ەھمىيەتلىرى ۋە فەھم كەتلىرى
 ئاۋۇز ە جامە ەرسلىرىنى شول كۆپچە قالدۇرۇپلا ە بولمايىچە بىر ەرس
 ئىقتىقاد ۋە اخلاق اسلامىيە ئاگر ئاۋۇز يول ئاۋۇز تەربىيەلىككە ە

چن درست تربیه بولووی ایچون قرآن، حدیث، صحیح اقول اصحابقه مراجعت و آنلرغه استناد ایتمک و شونلر قوشقانچه تربیه ایتمک همده دین تاریخن خصوصاً رسول الله (صلی الله علیه وسلم) خلفاؤاشدین و سائر اصحابنک سیرتلرن یخشى بیلیمک لازمدر.

بزنک انحطاطمه اینک بیوک سبب دین تعلیمده نقصانمزدن کادیکندن دین تعلیمی خصوصنداغی فکریمزنی دخی تفصیل ایتوبرک بیان ایتهمز:

مسلمانلرنی علوم دینییه گه احتیاج اعتباریلر اوچکه تقسیم ایتمک ممکن برنچی: صنعت، زراعت، تجارت برله مشغول بولغان ذاتلر. ایکنچی: خلقنی تدبیر برله مشغول بولغان سیاسی آدملر، یاخود عسکری مأمورلر. اوچونچی: خلقنی تربیه وارشاد برله مشغول بولغان علماء و معلملر. بونلرنک هر قایوسینه عقاید اخلاق عبادات قسملرینی اوزلرینه مناسب روشده تعلیم ایتو تیوش بولدیغندن هر قایوسن علی حده بیان ایتهمز.

عوام مسلمانلر گه ابتدائی تعلیم دین

بو برنچی طبقهده اولان اولاد مسلمان اوکو، یازو، همده فکر کینکایتیه تورغان بعض فنلرنی بر درجه اوگرانوب صنعت، تجارت، زراعت کبیلردن برینه تتونوب و قتلرن شول یولده صرف ایتیه تورغان ذاتلردر. رشدی، عسکری ابتدائی مکتبلر بوصفقه داخلدر. بو صنف بالالرنی دین و ملت ایچون اخلاصلی، اسلام دولتینه اطاعتلی دین، ملت ایچون مال هم جانون آغرسنماینچه الله رضاسی ایچون صرف ایتیه تورغان، اجنبی لرنک و سوسه لرینه التفات ایتمای تورغان ایندروب تربیه ایتار گه تیوشدر.

ابتداء اسلامده حتی خلافت عثمانیهنک اوللرنده بالالرنی شول روح برله تربیه ایتوب یاشدانوک حمیت ملیه، غیرت دینییه صاحبی

بولوب اوسدكلارندن بىك كوب فدائى آدملىر يتوشه ايدى .
 آوروپالولرده مکتبلر نده بونقطهغه اهميت بيردكلرندن بالالرى
 حميتلى ، ملتلىرىنه اخلاصلى بولوب اوسه لر . بزلرده بالالرى شول
 اعتقاد برله يتوشدرك بولساق شوشى كيفيتچه كتابلار ترتيب ايتوب
 اوقوتلىق كرك كه :

برنجى : اعتقاد بابنده مختصر غنه بر كتاب يازوب اهل اسلام
 قاشنده متفق عاليه بولغان مسئللىرى گنه ذكر ايتوب ، طوائف اسلاميه
 آراسنده اختلافلى بولغان مسئللىرى يازلماسون وبومتفق عليه بولغان
 مسئللىرى شاگردلر آنكلارلىق وقناعت ايتارلك دليل عقلى همده قرآن
 آيتلىرى وحديث صحيحلىر برله اثبات ايدلسون . نصارى لرنك اعتقادده
 بولغان شبهه لرىن ، اهل اسلام برله نصارى آراسنده بولغان اختلافلىرىن
 قسقه غنه بولسدهده معلومات يوروب خرستيان عيسوئىرلىرىنك
 آلدولرىنه مغلوب بولماي بلكه وسوسه لرىن مدافعه ايتوگه استعدادلى
 بولوب اوسسون .

ايكنچى : بر مختصر كتاب يازوب ؛ حلال هم حرام بولغان عمللىرى
 يغشى ويماي خلقلىرى وقرآن ، حديثده ثابت بولمايچه خلق آراسنده
 شايع بولغان بعض بدعتلىرى بيان ايتوب مونكاده قرآن ، حديثدن دليل
 ككتر وب سلفلىرىنك شول مسئلهده گى عمل واعتقادلىرىنده ذكر ايدوب
 تأييد ايتسون . بو كتابنده شوشى اصلنى رعايه ايتوب
 يازارغه كرك كه :

انسان فقط الله غه قل بولمق ايچون مخلوق ، الله همده رسول الله دن
 باشقه لر همه سى مبنوللر .

اوچونچى : تاريخده بر مختصر كتاب يازوب رسول الله (صلى الله
 عليه وسلم) نك هم اصحاب (رضوان الله عليهم اجمعين) نك اجمالاسيرتلىرىن
 آلارنك كوركاملر خلقلىرىن ، اشلاگان اشلىرىن ، دين ايچون ماللىرىن

جانلرین فدا ایتولرین بیان ایتوکرک، اصحاب اوزلری آن، دشمانلری نه قدر کوب، قوتلی بولسه لرده بیک آن زمانده نی قدر قوتلی ملتیرکه غلبه ایتولرین و بونک قسقه غنه سبیلرین بیان ایتوب خلفاء عثمانیه تاریخین اجمالاً بیلدرمک کرک .

بوکتابلر عرب بالالرینه عربجه، ترک و باشقه لرنک اوز تللرنده بولوب فقط آیت، حدیثلرنک تفسیرلرن تعلیم ایدرلر .

آخری بار * شهر شرف

عقاید و کلام .

۳ نچی ساندن صونک

ایکنچی طریق (عقایدنی ادله کلامیه ایله اثبات قیلوب اویراتمک توغروسنده امام الغزالی حضرتلریننک سوزینی کوچرگان ایدک . قاضی ابن رشد الاندلسی رحمه الله فلسفه اسملی کتابنده بو مسئلهنی دخی تفصیلی راق بیان قیلر معرفه صانع و وحدانیه دلیللری حقنده غی سوزلریننک خلاصه ترجمه سی شول : « لا اله الا الله کلمه طبیه سی ایکی معنی نی متضمن درکه بری وجود صانع غه ایمان ایکنچی سی الله دن باشقه دن الهویه نی نفی یعنی توحید در . بو معنی لردن هر ایکسینی هر کم آنکلاب قناعت حاصل ایتارلک شرعی و طبیعی دلیل لر ایله اثبات قیلوق تیوش در . الله تعالی ننک وجودینه تصدیق نی جواهرننک اعراض دن خالی اولمادغینه ، اعراض حادث اولدغندن اول جواهرننک ده حادث بولوینه بناء قیلوق ؛ دخی حدوث عالم که بناء قیلوب حدوث عالم نی اجسام ننک اجزاء لایتنجری دن ترکیبینه بناء قیلوق ، اول جزء لایتنجری ننک تعریفنک و اثباتنده گی اختلاف وجدل لر وجودباری که ایمان نی بیانده طریق شرعی اولمادغندن باشقه

بو مقدمه لری ایلله الله تعالی نی معرفه که عامه نی تکلیف قیلوق تکلیف بمالا یطاق در چونکه بونلرده غی شک وجدل لری عامه دگل صناعت کلام ده مپارت صاحبی بولغان کیمسه لرننک ده حل فیلوب بترولری، شک و وهم دن خلاص بولولری ممکن دگلدر. اما معرفه صانع غه تنبیه قبله تورغان ادله قرآنیده تأمل قیلغان کشی که آچق معلوم در که اول دلیل لری قطعی و یقینی هم ادله کلامیه کبی مقدمات مرکبه که مبنی دگل بلکه تیز نتیجه بیر تورغان مقدمات بسیطه غه بناء قیلغان دلیل لری در « وحدانیة دلیلی حقنده ایت: « متکلمین ننگ لوکان فیهما آلهة الا الله لفسدنا آیته کریمه سندن استنباط قیلغان برهان تمناع اسمی ایلله آتاغان (الهان بولغان تقدیرده اختلاف لری جائز، اختلاف تقدیرنده اوچ شق ننگ برندن خالی توگل یا هر ایکسی ننگ مرادی حاصل بو اور یا هیچ بری ننگ مرادی حاصل بولماس یا که بری ننگ مرادی حاصل بولوب آخر ننگ مرادی حاصل بولماس، هیچ بری ننگ مرادی حاصل بولماسه عالم ننگ موجودده معدومده بولماوی لازم بوله هر ایکسی ننگ مرادی حاصل بولماسه عالم ننگ موجودده معدومده بولوی لازم بولا.

بری ننگ گنه مرادی حاصل بولوب آخر ننگ مرادی بولماسه اولسی عاجز بولوب اله بولمای) دیه تقریر ایتکان دلیل لری شرعی و طبعی دگل چونکه عالم شهادته گی مریدین ننگ اختلاف لری نه قیاساً عقل الهان ننگ اختلاف لری نی تجویز ایتکان کبی اتفاق لری نه تجویز (۱) قیلدر.

(۱) علامه تفتازنی رحمه الله ده شرح عقایدده « بو آیت حجة اقناعیه آنده غی ملازمه عادیه « دیکان سوزینه جواز اتفاق نی دلیل ایتوب کثره در. بو مسئله ده (آیت کریمه حجة اقناعیه می یا که حجة قطعیه می مسئله سنده) تفصیل و تحقیق نی ایستگان کیمسه ابن الهمام حضرت تلرینک مسایره سینه شرحی مسامره ایلله و شیخ زین الدین الحنفی حضرت تلرینک مسایره که حاشیه سینه مراجعت فیلسون (صحیفه لری ۴۵-۵۷) بو کتاب لری اوچسی بر که طبع قیلغان اکثر کتابچی لری ده صانه در.

پس بويله تقرير قيلنغان دليل ايله جزم حاصل بولمايدر . دخى بو ترتيب ايتكان دليللرى آية كريمه متضمن بولغان دليل توكل اوشنداق آنلر ننگ دليللر نندن لازم بولغان محاللر آيتدن آنكلانغان محالگه باشقه، چونكه آنلر دليلنى ترديد و تقسيم ايله اوچ محال بيان قيلديلر برى عالم ننگ موجودده معدومده بولماوى ايكنچى عالم ننگ موجودده معدومده بولوى اوچنچى الله ننگ عاجز مغلوب بولوى . دليل قرآن ده ايسه تقسيم يوق هم آندهغى محال متكلمين بيان قيلغان محال دگل بلكه عالم ننگ وقت وجودنده فاسد بولوب موجود بولمقى . آية ننگ معنى سى شول : سموات وارض ده الله تعالى كه باشقه آلهه بولسه ايدى عالم الآن فاسد بولوب موجود بولور ايدى حال آنكه عالم فاسد دگل پس اله عالم واحد بولوى واجبدر» شيخ زين الدين الحنفى مساييره حاشيه سندن هم شيخ محمد عبده حضرتلرى رساله التوحيد نام كتابنده دليل آيئنى اوشبو معنى غه موافق تقرير قيللر .

اوچنچى طريق ؛ عقايدنى ادله شرعيه كه هم ادله شرعيه دن اقتباس قيلنغان ادله طبيعيه كه بناء قيلولوب اويراتمك ايدى قرون فاضله علماء سندن امام حجة الاسلام الغزالى و قاضى ابن رشد رحمهما الله كى لر تا اون اوچنچى عصر اوائلنده كيلگان علامه ابو النصر القورصاوى رحمه الله غه قدر كوب ذاتلر بو طريق غه دعوت ايتكانلر و بوننگ چين اصحاب و اسلاف طريق ايدكىنى بيان قيلغانلر جزا هم الله عنا خير الجزاء . عقايد بابنده و سائر احكام شرعيه ده رسول الله (صلى الله عليه وسلم) ننگ سنة سنه سيني ، اصحاب و تابعين (رضوان الله عليهم اجمعين) ننگ طريق مستقيمى و آنلر يولنده بولغان اسلاف كرام ننگ خالص مذهبنى احياء قيلغان روسيه اهل اسلامينه دين ايله عادتنى ، سنة ايله بدعتنى آيروب بير گسان علامه ابوالحسن شهاب الدين المرحانى رحمه الله حضرتلرى هم كتابلر نده بونكا دعوة قبله مقنع وكافى دليللر ايله اثبات ايتهدر .

مثال اوله رق امام حجة الاسلام، ابن رشد وابن الهمام حضرتلرینک بیان واستدلاللرندن استفاده ایله بعض معتقداتغه ادله قرآنیه ودایل طبیعی لر کتیره لم، معرفة صانعغه : اینک عادی بر مصنوعنی کورگان هر کیمسه اول نظرده بوننک یاصاوچی سی یارمی ؟ یساکه اوزلگندن حاصل بولدیمی ایکن ؟ دیوب هیچ خاطرله می آننک بر او طرفندن یاصالغان بولونده اصلا شک قیلما ی بلکه اول مصنوعننک کمال ونقصانندن صانهیننک صنعتده درجه اقتدارینی استخراج ایتارگه توتونه بو طبیعی وهر کم گه معلوم بر حال . ایمنی سموات وارضنی، شمس وقمرنی وسائر احوال وانتظام عالمنی کوروبده بونلرننک صانع ومدبری بولونده شک قیلغان کیمسه بر مصنوع شیئی کوروب آننک مصنوع بولوینه اوشانمغان کبی سفاقة وفکر سزلیک قیلغان بولور (*) ادله قرآنیه مثلاً : قل من یرزقکم من السماء والارض ام من یملک السمع والابصار ومن یرج الحی من المیت ویخرج المیت من الحی ومن یدبر الامر فسیقولون الله * افی الله شک فاطر السموات والارض * افلم یظروا الی السماء فوقهم کیف بنیناها وزیناها ومالها من فروج والارض مددناها والقینا فیها رواسی وانبتنا فیها من کل زوج بهیج تبصرة وذکری لسلک عبد منیب * وشول مآلده بولغان بیک کوب آیات کریمه دن وجود باری وعظمة الهی آچق بلندهر . امام غزالی حضرتلری « معرفة خالقغه دلالت قیل تورغان آیتلر بیش یوزکه یقین بار من آنلرنی جواهر القرآن ده جمع قیلدم » دیدر *

وحدانیتکده دلیللر : کل واحدی مستقل بولغان ایکی پادشاهننک

(*) دقیقه وثانیه لرینه قدر تخلف ایتما یوری تورغان منتظم بر ساعتنی کوروب بونی یاصاوچی بولماغان تیمرلر ، چیزلر اوزلری اتفاقا بر یرگه جیمولغاندن یوری باشلاغان دیهک کبی عقل سزلیق و او ی سزلیق بولور .

تدبیری ایله بر مملکت ننگ حتی بر شهر ننگ منتظم بولوی عقلا وعادة اصلا ممکن دگلدر. بلکه هر بری آخرکه اوستونلکنی، تصرفده انفرادنی تلاب اول مملکت ننگ فاسد بولوی معلوم در. بر منزل ایکی مدبر ننگ تدبیری ایله منتظم اولدنی هیچ کورلگان شی توگلدر. بیت واحده مملکت واحدهده ایکی مدبر ننگ اجتماعلری ممکن بولماسه بتون عالم نی تدبیرده ایکی مستقل مدبر ننگ اجتماعلری نیچک جائز بولسون عالم نی تدبیرده قدره تامه صاحبی بولغان ایکی آله ننگ اجتماعلری بولسه ایلی عالم ضرورة فاسد بولور ایلی، پس سموات وارض ننگ وسائر عوالم ننگ بو انتظامی صانع ومدبر ننگ وحدانیتینه آچق دلیل در.

ادلة قرآنیه : لو كان فيهما آلهة الا الله لفسدتا ، ما اتخذ الله من ولد ، وما كان معه من الة اذا اذهب كل الة بما خلق ولعلا بعضهم على بعض سبجن الله عما يصفون ، قل لو كان معه آلهة كما تقولون اذا لا بتغوا الى ذی العرش سبيلا صدق رسول الله (صلى الله عليه وسلم) گه : نبينا صلى الله عليه وسلم هیچ اوقو ويازو بلماي تورغان امی اولدنی حالده قرآن کریمنی کلتروب فصحاء وبلغاء عرب ننگ اینک مشهور لرینی قرآن ننگ بر سورسینه گنه مثل کلتورگه دعوة ایتدی آنلر بار به سی مثل کلتور دن عاجز قالوب عناد وتعصب لرندن محار به گه توتندیلر قرآن ننگ کلام الله بولوینه ، رسول الله صلى الله عليه وسلم ننگ من طرف الله مبعوث رسول ایدگینه بو بیک الوغ دلیلدر.

ادلة قرآنیه مثلاً : فأتوا بسورة من مثله ، قل فأتوا بعشر سور مثله مفتریات ، لئن اجتمعت الانس والجن على ان یأتوا بمثل هذا القرآن لا یأتون بمثله ولو کان بعضهم لبعض ظهیراً * حشر ایچون دلیل :

بر شی نی باشلاب قیلغان ذات آنی اعاده گه قادر بولمقی ظاهر ومعلوم در. عالم نی یوقدن بار قیلغان الله تعالی موتنی احیاء واعاده که قادر بولونده هیچ بر عاقل شک وتردد قیلماس، قلبی عناد وتعصب دن

پاك بولغان هر منصف بونى تصديق ايتار ادله قرآنيه مثلا: وهو الذى
يبدأ الخلق ثم يعيده وهو اهون عليه * قل من يحيى العظام وهى رميم قل
يحييها الذى انشاءها اول مرة * ايجسب الانسان ان يترك سدى الم يك
نطفة من منى يمنى الآية * اليس ذلك بقادر على ان يحيى الموتى * وامثالى
آيات كريمه .

قرآنك يانكى بستمه سنده امام كشاف ترجمانى .

باب النساء

موندين الك، اير وخاتونك وظيفه لرينى وعائله نك سعادتى
ايچون ضرور بولغان اسباب ماديتهنى قسقه چه ذكر ايدلمش ايدى *
حقيقه سعادة عائله ايچون ضرور وهمه اسباب سعادتده مؤثر وهم
شرعا وطبعا مرغوب ومأمور بر سبب باردركه اولده ايكى آراده
كرك بولغان محبة متعاكسه (بربرينى سيوشمك) در آندن وفا وحميت
توغار، آراده محبت بولسه طبعى بر برى ايچون خير خواه بولورلار،
برگه شادلانخورلار، برگه قايقورخورلار، برگه يوانخورلار هر قايقوسى
ايكنچيسينك خيرى وكونىكلى ايچون اوز فائده سيني يوقالتور ويوقالتدم
ديماس، نفسينه آغرلق يوكلار آغرايماس، بلكه تلذذ ايدر (لذتلانور)
وهر قايقوسى آخري نك مادى ومعنوى آبروي وكمالى ايچون تر وشور
هيچ فرصتى اونكارماس وبالجمل روح واحد، جسم متعدد بولورلار *

الله تعالى كمال حكمتندن وحسن اراده سندن اير وخاتون آراسنك
مطلوب بولغان نظام ومعادت ايچون آنلار نك هر ايكوينا شول مطلوب
وغايه لرگه موافق بولغان اعضا، قوة بدن، قوة قلب، دماغ، عقل،
وفكر، احساس اوزره خلق ايتكان *

اهل بصیرت طرفلرندن بولغان تجربه لر، ارباب طب و تشریح
صناعتلرنده بولغان مشاهدہ لر اقتضاسنچہ ایرارده اعضا، قوۃ بدن،
قوۃ قلب، دماغ کوچلی و کامل بولوب خاتونلرده بالعکس ایرلر نکینه کوره
ضعیف و ناقصدر * ایرلک خاتونلوق (ایرکک و دشیملک) ده بولغان
حالت و اختلاف فقط انسانده غنه دگل باشقه حیوانلرده ده باذن الله
و حکمتہ موجود و ظاهر در بناء علیہ ایر ذاتنده عقل و فکر آرتقراق
بولوب خاتون ذاتنده احتساس و انفعال قوتلیرلک بولادر ایرکک
ودشیدہ بولغان اوشبو تفاوت سببلی ایرکک لرده (انسانده و حیوانده)
بیوک اشلرگه اقدام، و بالفعل اقتدار، والوغ اشلرده اوزلرینه
کوره الوغ اشلر - تدبیر، وما اشبه ذلک طبیعی بولوب خاتونلرده
ایسه بو اشلرگه اقدام و مباشرت بولسه ده تکلفی گنه بولادر *

بلکه خاتونلرده (دشیملرده) قوۃ احتساس و انفعال اثری بولغان، بالالارینه
شفقت، و آنلارنلک هر توری مشقت و جفالارینه تحمل (چداو) و آنلارنلک
عادی اشلرلرندہ تلذذ کرکنچہ البتہ عقلی و علمی ایرشدکی قدر - آنلارنی
تربیه، تأدیب و داخل بیتنی اداره و تدبیر کبی جزئی (واق) اشلر، حتی
عقل کامل آندای اشلر برله عمر اوتکاررگه راضی بولمای تورغان درجه ده
گی اشلر - الله نلک بتون عالمگه قویغان نظام و حکمتی و تدبیری
اقتضاسنچہ - آنلارده موجوددر و هر قایوسی تأثیر خارجی سببلی
اوزکارگان بولمسه مذکور اشلرده تمام رغبتلی و نشاطلیرلر، اوزلرینی شول

احتساس، انفعال: دماغنلک مادی و معنوی جزئی نرسه لر دن تأثیری و قلبنلک نچکالکی
(رقتی) و تیز سیز و چالکی دیو تعبیر ایدله تورغان حالتیدر بو حالت دشی طائفه ده
قوتلیرلک بولادر *

شول سببند آنلارده هر نرسه دن تیز اوزکارو، کیونو، تیز قوانو، تیز اوکونو، تیز
محبت ایتو تیز دشمن کورو، بوق و بار نرسه گه میل ایتو و اهمیت و یرو. بیک جزئی
نرسه گه کوب قیمت و یرو، کبی خلقلر آنلارده کوبرک بولادر *

آنلارده بو خلق ینہ الله نلک بیوک حکمتی در سعادة عالم و نظام عالم ایچون شولای
بولمقلاری مناسبدر

اشلرنی تورغوز ولارنده باشقار ولارنده مسعود (بختلی) تانومقده لر در *
 خاتونلرده عقل ناقص اولوب فقط احساس قوتلی ایدکینی انکار
 ایدوچی-خاتونلردن ماعدا آوروپا عادتینه اوگرنگان توغریسی عقلینی
 محکوم عادت یاکه مغلوب شهوت ایتکان ایرلردن ده-بولغالار بلکه
 کوبده بولور (۲)

لکن فن طبایع علماسندن ایسکی ویانکفی کتابلرده ورساله لرده
 و مجله لرده اوقودقمغه بنا-ساناب بتورگوسز-کوب ذاتلار یوفاریده غی
 مسئله لرنی تصدیق ایتکانلر وایضاح قیلغانلر، علوم طبعیه ده حظم آز
 اولدقی حاله فن نك بومسئله سی، علم آسمانی و تعلیم الهیگه موافق
 کلدکندن عادت ووهم غلبه سندن آزاد حالنده گی عقل سلیم حکمی اولمق
 اوزره احتراماً و تقدیسا قبول وایمان ایدلورگه تیوشلی مسئله دیوبلامن *
 اوشبو یوفارغی مسئله دن خاتونلارده نی قدر حجاب ونی قدر لی
 علم کرکلکی آنکلانورغه ممکن وکله چکن انشاءالله بولایکی مسئله نی ایضاح ایدلور *

(۲) بومسئله ده بر آز توقی ایداسی کلگان آدم باقسونکه بر خاتون
 کرک نادان کرک علوم عالیه گه قدر اوقوغان بولسون برر ساعتک مجلسکه
 ویرگه چیغاچاق بولسه کوز گی نیکراسنده اوزینی بیزاب ایکی ساعت عمرینی
 ضایع ایتدکینی کورسون اوزینی کشیگه - کشینک اوزینه دگل کوزینه،
 شهوتینه-سیوکی کورساتو خیالیه نی قدر شرافتلی عمرنی صرف ایتو
 عقل کامل اثریمو مگر مخنث ایرلر طرفلردن شولای حکم ایداسه جائز *

احمد باي نك حيات نره گي خيراتي (۱)

احمد باي آفچه سويار و آني بيك يخشي صاقلار آدم ايدى. آفچه نك هرئينى الله دن بنده قولنده امانت، قايدى فويولا كمگه ويرله الله فاشنده حسايينى ويرگانده اويات كلما سلك قيلورغه كرك الله راضى بولورلق اورنغه صرف ايتو كرك ديور ايدى * بناء عليه آچيق تيوشلى اورن كورلگانده آفچه نى صرف ايتى ايدى مهمان دوست ايدى. ايونده آش وچاي قوناقسز بيك سيرك اوتكلندر. اوروپاده و آنك تقليدينه اخلاصلى بولغان قزانك كوندن كون بيته بارغان، شرق عادتنى واسلام ستى، بولغان مهمان دوستلق عادى ويومى طعامينده غالبا مهمان (قوناق) برله اوتكارو احمد بايدى فوتلى ايدى *

خيرات باقيه گه محبتى قوتلى ايدى. قايو پرده مسجد ومدرسه ضرورلقينى آنكلالسه بالاستقلال ياكه بالالمشاركه ياردم ايدر ويخشي روشده آنى تورغوزوغه تروشور ايدى قيلغان عمارتينك فقط صورتى كوركام بولماقينه اعتبار ايتماينچه يشاوينه وبقاسينه دقت ايدر ايدى بناء عليه بياچ عمارتكه ميل ايتماس بلكه تاغ تاشندن عمارت ايدر ايدى. تاشدن تعمير طريقينى ابتداء اورنبورغ شهرنده اوز محل لرنده گي بيوك مسجدنى وباشقه يرلرده تاشدن عمارتلىر ايدوب تجربه سى صونكننده قزانغه كلگاچ هم شول اشكه اعتبار ايدوب خلقغه آنكلالتدى كرپچكه كوره بايتاق ارزان، وچدامى آز دگل، يوناتوى وعمارتنى بيك يينكل بولغان تاشدن مسجد ومدرسه سالونى خلقغه كورساندى وديملادى وميدانغه چيقاردى *

احمد باي اورنسز ضرورتسز محض كورنش و آتاق ايچون
(۱) برنجى جلد ۱۲، ۱۳، ۱۴، وايكنچى جلد ۲۰، ۲۱ نچى نسخه لردن صونك

مال صرف ایتونی سویمگانی سبیلی مسجد یا که مدرسه سالاجاق
اورننی بیک تیکشور ایدی مجرد بر ملانک و باشقه کشینک
کړک دیماکینه اشانویقنه اشکه کرشماس ایدی بلکه ضرورت
واحتیاجنی آنیقلاغاچقنه کرشور ایدی *

احمد بای بو اشنده بیک حقلی ایدی چونکه کوب مسجدلر
ضرورتسز عمارت ایدلدر. فقیر، قریه لرده کوب بولدقمدن
وکوب مسجد طالبلرینه ملاقاتم بولدقمدن کرکسز سالونغان
مسجدلرنک کوب ایدکینی آچیق بلان * شاگردگه اورن کرک
بولغاندن، یا که بر قزغه کیاو کرک بولغاندن، اولگی ملاغه
آچیع (آچو) واپکا بولدقمدن محله آیریپ ضرورت شرعیه سز
مسجد عمارت قیلو آز دگلدر * مسجد کوبایو برله دین قوتلانه
دیگان، نماز اوقو بلگوچی بارمو یوقمو آنی تیکشورمای مسجد
سالوچی نادان فکرسز بایلار کوب آفچه لارینی اورنسز صرف
ایتکانلر بر مسجد یتارلک آلدرغه ایکیشار اوچار مسجد سالغانلار
ملا کوبایتکانلر بواشلری برله دینی و اخلاقی فائده آرندرغانلارمو
یوقمو خلقنی بولگانلر، اوستلرینه یوک آرندرغانلار،
دین ونماز اوگرانور ایچون مدسه لری بارمو یوقمو، بولسه
اوقوتوچی بارمو یوقمو، بولسه یخشی اوقوتامو یوخسه فقط آلائی بولای یواتوبقنه
عمر اونکارمو موندای اشلرنی، ودین قوتلار ایچون اینک کرک
نرسه لرنی تیکشورمایلر * بزنگ احمد بای بویالغشدن قوتولغان، موندای
توبان فکردن کونارلرگان ایدی *

سیرک

ادبیات

ملی شعر

قزل قان آغلاسه ملت جهانندن خلاص اولمز

تعصب موجیده مغروق رذالتدن خلاص اولمز

ایکی فرقه اولوب ملت صاقنماز تفریط افراطدن

توسط ایتمیان انسان عطالتدن خلاص اولمز

بری دهشتلی محشرده عمل بکلار ترازودن

زمانغه برگز آلدانغان خرافتدن خلاص اولمز

شفاء باب اولمغی ایستار براوی سم مهلکدن

آرسلان آغزینه تشکان هلاکتدن خلاص اولمز

غربنك جمله بد اخلاقینی صایمق معارفدن

جنوندر هب بونکا بارغان رذالتدن خلاص اولمز

بولورمو اول مذهب یا اولی الانصاف بد اخلاقدن

معاذالله بونی دوشنان بطلالتدن خلاص اولمز

خمارسزلیق، خبرسزلك حقایق دین اسلامدن

حجابندن بیزان نسوان ضلالتدن خلاص اولمز

مبین در میان مهدی اون اوچ عصر ترقیدن

قیامت مهدیسون بکلار خیالاتدن خلاص اولمز

شیخ زاده احکام المصطفوی

پیداغونیا علمیه

اوچونچیسى: تصوراتك ارتباط باطنى سى بويىچه و موضوع لر برلن محمولر آراسنده غى نسبة نى اعتبار برلن بولغان حکم بويىچه تفکر در . بوتورلى تفکر گه «تفکر حکمى» دیر لر . «معنى لرنى فهملى قور یغنه یادلاب اویرنمک تیوشلى بولماز» دیگان سوز بونوع تفکر گه مناسب سوز در . بسوز لر تمام آنکلاشلغاچ بلنه درک، یاشلر گه تصوراتنى کوب عرض ایتوب فکرلرینه یاردم ایتمک کیرک؛ تاکه تفکرلرینه ماده و آزق بولسون، دغى حفظى و قالووى مقصود بولغان یا کاتا تصورلرنى ایسکیلرینه باغلامق کیرک . و بوباغلاوده (تکرار لازم بولسده) ایسكى برلن یا کاذک آراسنده مناسبه و انتظام لرنى طابىروب آنکلا تمق کیرک * یشرلر گه، فائده سى و قيمتى بیک بیوک بولغان نرسه لر نیکنه حفظ ایتر گه ایرک بیرر گه کیرک . آلایده اغلب احواله حفظغه ایرک بیرمزه کیرک . چونکه حفظ آلى، زماننک اوتووى سببلى تصورات کو بايگاکچ کیتوب باردیغى ایچون اشانچلى ايمزد . ینه مقصود بولغان توسیع فکر ایچونده فائده سى یوقدر . شونک ایچونده حفظ آلى برلن شغللنگان کمسه لر نك فهمی هر قایچان آز بولادر . تصوراتنى ، باطنلر برینه مربوط بولغان حالده آلمق ، حفظ آلى نك خلافتچه اولوب ، فکرنى ترگزه و ماده لرین کوبایتسه و ادراکنى قوتلندر در .

فصل

تذکر هم تفکر بیرگان نرسه نى بیردر . یعنی تصوراتنى موضوعین اوزگارتمه ی یا گارتادر . آرتیقنى، فکرنى برمعین زمانده حاصل بولغان تصورلرغه باغلیدر . مثالی: بر ایسكى دوستنک کورسه نك آنک برلن بولغان معیشت و احوالکنى یاد ایته سن . بعض تصورات هابطه (اینک) او اور که تذکر آنلرنى یا گارتماز و ایسکه توشمرن . بونلرغه تصورات منسیبه (أنطلقان) دیولور . بیک اوزاق صاغشلا-

غاچقنه ايسكه تَشَه ياخود صاغشلاغاچ ايسكه تَشَمَى طورغان تصورلرنى،
 حَيِّن نسيانده (انطليغان) صايلادر. بو، كشيگه شولاي ظاهر بولا طورغان
 حاللردن بولسده «نسيان حقيقى مطلقا بولميدر» ديو حكم ايتمشلردن؛
 چونكه تجر به برلن معلومدر كه انطليغان نرسه لر بعضى يوقو آراسنك بعضى
 بر نوع آور و وقتنك سويلنه در. قارلرنك اشياغه ميلى آز وضعيف بولغانغه
 انطچاق بولالار. يكت لرنك انطچا قلعى انتظامسز، بر بر ينه مر بو ط بولمغان
 تصورار كو بايوب افكارى طارالغانغه بولادر. كَشَمَى نك معروفين ويخشيلغين
 انطماق، الله تعالى نك امرلرينى، فرائض و واجباتين انطماق بو قبيلدن
 بولمايوب اخلاقده و مشربده عيبدن پيدا بولادر *

فصل

تَخِيل، تفكر برلن تذكرنك خلافيه اولوب، تصورلرنى، صورتين
 و نظامين بوزوب يا كرتهدر. اما تفكر برلن تذكر ايسه تصورلرنى صورة
 و نظامين اوزگرتهمى يا كرتهدر. قوّه تَخِيلَه، يا كاصورلر يا صاميدر،
 بلكه ايسكى صورتلردن ترلى هيئت (قالب) لرياصيدر.

بونك مثالى: يونان قدامسى صناعت شعرگه اشاره ايچون ايكى
 فاناتلى آطلر ياصيلر ايدى. يعنى آنلر آطنى وقشنى تصور ايتوب
 هر ايكى سندن برر صورة آلوب بو صورته ياصاغانلردر.
 قوّه تَخِيلَه نك اوچ حالى باردر:

(برنجى) قوّه تَخِيلَه، بعض تصورلرنى اورنندن آيروب ايكنچى اورنغه
 يا زمانغه قويار، ياخود مهم بولغان جزلرين مهم بولمغان جزلردن آيرر.
 قوّه تَخِيلَه بو صوگفى عملى برلن تصورلرنى فكرگه حاضر ليدر. تتاككه
 اول قوّه تَخِيلَه، كوب تصورلرنى بر مجموعه آستينه جيوب. حد و تعريفگه
 حاضر ليدر ايدى. بو ترلى تَخِيلَهگه «تَخِيل تَخْضِيرى» ديرلر.

(ايكنچى سى) يا كا تصورلرنى، ايكنچى ترلى تصورلرگه قاتشدر و ب،

منتظم بىراقالېگە قويار . بىس حكاية لارنىڭ موضوعلارنى تقويه ،
وحكمى سوزلارنى قصەلار قالمىنە صالحق بوتۇرلى تخیلنىڭ عمللارندىر .
بوتۇرلى تخیلگە « تخیل بدیع » دىرلار .

(اوچونچىسى) قوۋمخيلە ، تخیل تەخىرى - وتخیل بدیع واسطەسى
بىرلن اوز طرفندىن تصورلار ياقار ؛ حيوانلارنىڭ سويلەوين تخیل كىي .
دخى غول وعناقىي ، بىوك جسملى حيوانلار تخیل ايتو ، وغىرلار .
بونوع تخیلگە ، « تخیل مختلق » دىرلار .

بالورگە كىرك - يىشلارنىڭ عقاين تربىدە قوۋمخيلەنىڭ زور اهمىيىتى
باردر . چونكە بوقوۋ ، غىر محسوس بولغان نرسەلرنى ، مشاهد براقالمە
ظهور عالمينە چقاردىر . وتصورلارنىڭ دائىرسىن كىيگايىتەدر . بوقوۋ ،
غرىب ، ونظردىن يراق بولغان نرسەلارنىڭ صورتىن يىشلارنىڭ ذهينە طبع ايتىر
ايچون معلۇملارگە (سوز واسطەسى بىرلن ياخود صورتىن عرض ايتوبىرلن)
ياردەم ايتەدر .

قوۋمخيلەگە تىزگىننى بتونلى تابىشلاسه ، اول انساننى آندىن
مطلوب بولغان نرسەنىڭ غىرسىنە ايرىشدرەدر . چونكە اول باطللارنى
حقيقتلارگە قاتشىدروب ، عقلنى ضالالت يوللارنىڭ حيران قىلور . آنداي
قوۋمخيلەنىڭ ، ارادە اوزرىنەدە ، سلطانلىقى بولادر . آنداي قوۋمخيلە ،
انساننى معيشت بابىدە آياغى قولى باغلى ايتوب ، تىيشلى معيشتنى
تەخىلگە قىرتىن بىرەدر . شونىڭ ايچوندە بالالارنى اشياڭ تەرىفلارنى
وصورتلارنى وفائەلەرىن تاملەدە ، نچكەلوگە عادىتلەندروب (قصد تفكر
ايچون موضوع اوين قىراللىرى وحكايلەر وقصەلەر واسطەسى بىرلن) بو
قوۋملارنى ضبط ايتىمك بىزگە لازم بولادر .

امدى تىش ، يىلانغاندە ، تخیل آنى ياكرتقان ، تصورلار : دىلىلى ، بىز
يقودە حاصل بولغان تخیل لارنى تصورات حقيقه كىي كورەمز حتى آيرىمقە مەكن

بولمیدر. صکره بز او یاو وقتده محسوساتنی آکلارغه وحرکه اختیاریه که بفادر بولامز، حتی بز که قصدا آثار ظاهریهنی قبول ویادفع ایترکه ممکن بولادر. اما یقولانغانده حسن نك ایشیکری باغلانده وشعور انسانی دن احوال ظاهریهنی ملاحظه کوترله، اراده قوتی دخی اعصابدن وعضلاتدن اوزینک ایرکن آلادر. وبو سبیلردن روح نك وعقل نك حیاتی بتولی قابلا نوب، هر ترلی حرکه اختیاریه دن عاجز قالامز.

بولمیدر. تش، حقیقی یقوده تش کورگانده، روحده بر آرتیرکلکنک شعللری بولماق کیرکلگین، تجربه لر اثبات ایتمشدر. شونک ایچونده تش او یاو لی یقولی حالتدن عبارت نیوو (نعاس) حالنده کوبرک بولادر. دخی طاکدن اول او یانر آلندن بولادر.

کوب وقتده اعصاب آندن منفعل بولغان اثر ظاهریدن رو یا حاصل بولور که اعصاب بک شعور تام بولما ییچه اوزلرینک وظیفه لرین اجرا قیلورلر. مثلا یقولانغان کشتی نك فلاغینه موسیقی طاوشی ایشتلوب، اعصابی مضطرب بولغان کبی. بو واقعه، (ایشتلکن نرسه) قوه ٔ تخیل نك عملینه موضوع بولورده، خواص موسیقی دن بولغان تصورلری یا کترتر. بو حالده انسان اوزین، حضور و موسیقی مجلسینه یا خود طوی کبی اورنلرغه حاضر بولغان کورر.

اوشنداق بوندای تش یقودان اول فکرد ثابت بولغان نرسه دنده حاصل بولور؛ انسان بر حالنی فکرو کبی. حتی یقولاب کی تشه اعصاب اوزلرینک وظیفه لرین تمام ایترلر. قوه ٔ تخیل ده شول (واقع) موضوعده غی تصورلری یا کترتر. بس بویان برلن «استخارات منامیه» نك حکمتنده بلورسن. عوامده، بونا موس که مطلع بولغانلقدن «طاوق تشینه طاری اینگان» دیه مثللرینی ارسال ایتمشلردر. ینده هر کم او یا ولقنده غی شغلی حقنده تش کورده در. مثلاً تاجر تجارت ده عالم مسئله علمیه حلنده تش کورده در. بوندای تشلر بدنگه تعلقی صناعت اهلنده کوبرک بولادر،

تېمىرچى كېي: چۈنكى ئانڭ اعصاب وعضلاتى اوياولقده كۈب چۈكچ ارغانغه قاراپ. يقوسنده هم شول عمللر بىرلن منفعلى بولادر. كەمەچىلر چابوچىلر دائىم آطقە منوچىلر وغيىرلر هم شولاي بولالار.

تش يوراو بىرلن مشهور بولغان بعض علمانڭ تش يوراوينڭ حكمتى بويىاندن آڭلاشلادر. مثلاً ابن سىرىن (رح) دن بوش علم غىب ايمز ايدى، مگر علم غىب گە «عامه نك ادرا گندن غائب نرسه» معنى سى بىرلرسه گنه. بلكه اول ذات شريف، علم احوال نفسى وآنڭ انفعالاتىن وآنڭ جسمگە نسبتىن كامل عالم ايدى. چۈنكى اول ذات تش يوراغانده تشچى نك عقلينه و جسمينه تعلقى عمللرندن صورار ايدى. صكره آنك اخلاقى وتمدنى و توحشى جهنلرینه دقت ايتوب قارار ايدى. صكره فراستى كورستكان نرسه بىرلن حكم چقارار ايدى، نناك بصيرتلى كمسه گه بو حال معلوم در.

اما روىاي صالحه بىك آزدر، بىوالله تعالى نك تلرگان بنده لرينه قىغان فيضى، والهام ووحى نك برنوعى اولوب، رسول الله صلى الله عليه وسلم نك وحيى ده بونوع روىا بىرلن باشلانمش در.

اعصاب وقوه مخيل نك اوياولقده حاصل بولغان آثار بىرلن متأثر بولولرینه بنا بلنه دركه يقودن اول برنرسه نى حفظ ياخود باشقه چه اوگرتو، اويانغاچ ده اول نرسه نك نفس ده بىك قوتلى ثابت بولوب فالوينه سبب در.

دخى مذكور ناموس لرگه بنا بلورگه تيوشلى در، كه بالانى بىك يغلاو آرتندن، ياخود بر قاتى قايفى و حزن وقورقو آرتندن يقاتو، بالالرنك، عقلينه و جسمينه بىك زور ضرر در. بلكه بواشلىر آرتندن بالانك كوگلىن آچوب راحت حاصل ايتكاندن صوك يقاتلىق تيوشايدىر.

بو تقدىر ده يقو آلندن بولوب اوتكان مذكور واقعه لرنك ضررلى بىرلن ضررلنمز. بعض آنالر بالانى ايرته گه عذاب ايدىرمن جزا بىررمن

ديو وعده فيلوب يقو آلدندين قوزقتوب قويهار، بواش طرغانى ضرردر .
الله تعالى بواشلىرى ايچون اوزلرينه قاتى جزا بيرر . چونكه بواشلىرى سببلى
اعصاب متأثر بولوب، فان بزلو سببلى علاجسىز آورولارنك حصولى بيك
ياقن احتمالدر . الله تعالى آنداي آتالارنك حالين اصلاح ايدوب جهالت
ظلمتىدىن چغارغاي ايدى .

بر نيچه نرسه لرنى، مقصود بالذات بولمغان نرسه لرندين آيروب
بر كدرو، حد و تعريف ايچون حاضر لهو، قوه مخيل نك عملندن در، ديمش
ايدك . ايمدى بومجموعنى تعريف مرتبه سينه ايرشدر و چى فكردر . بس
فكر، تصور لرنك موضوعندن بحث ايدوب بردى بولغانلرين بر كدور،
مخالفلرين آيروب . انه شول فكرده تعقل و بعض سنده تبصر حاصل بولادر .
كمده كم، اشياء متصوره نك كيفيتنده ونسبتلرنده فكرين يركوسه،
اول كمسه متعقل اولور . كمده كم تصور لرنك بربرى ياننده بولوينه غنه
قاراسه، اول متعقل بولماز . اما متبصر تصور لرنك اسباب ونقايض جهتنده
فكر برتوب، بوايكي نك ارجح و اوزى قاتنده مختار بولغانين غنه آلور
بونداي فكر ايه سينه «متبصر» ديرلر . بر كمسه نى، نفسى، اسباب ونقايض ده
يالغشدرسه (مغالطه قيلسه) ياخود تصور لرنك شهوة ياعناد قاتشسه ده اسباب
ونقايض نك غير سمين اسباب ونقايض ديسه، ياخود تيز فكراب اسباب
ونقايض نى ملاحظه غنه الكرمه سه، اول كمسه غير متبصر بولور .
بلكم كيرك : بالانك تفكر نده چن چن تصور حاصل بولماز . بلكه چن غه
اشاغان بر تصور غنه عارض بولور . شول سببدن بزگه اشيانك اسباب
ونقايض طرفينه بالالرنك الفتاتين دغى اوياندرمق لازمدر . اشيانى عرض
ايتوده، آنلارنك كيفيت ونسبتلرينه گنه قاراتماو تيشيليدر .

فصل

تنبيه، محسوسات نى - ونفس ده حاصل بولغان ياخود حاصل بولاچق
تصورات نى شعور نى، برمر كزگه حصر ايدر .

تنبيه، اضطرارى-واختيارى اولور. تنبيه اضطرارى، هر بالانك طبيعتنده طالبلار. مؤثرلارنك احوالينك اختلافينه قاراب قوه وضعف چه مختلف بولادر. مؤثراتنك احوالى، قوه وضعف، مددتنك اوزن وقسقه لغى، يشاك وسيركك، آقريناق وتيزلك، وغيرلردر.

تنبيه، نيچك كيركنجه بولماسه، بالاده تشمت ياتساوى حاصل بولادر. تشمت، فكرگه نسبت ايدلوب «فلانك فكرى متشمت» ديلر. اما تساوى ايسه تشمتدن چيتمنرك وقوتليرك بر آفت در. چونكه تساوى نك ايسه شعورى ضعيف بولغانغه، آثارتك حاصل بولوب بولماوينه برده قايرمى، آنكا هر ايكيسى برابر در. اما تشمت ايسه، اگر آثارتك نسبتلرين تأمل برلن، فكرگه كرشوب فكرينده شوگا حصر اينسه، آنك حالى صلاحكه ياقترقدر. تساوى ايسه فكرى طارالبو تعلم برلن عدم تعلم آنك قاتنك برابر بولغان كمسنه در. (۱)

تنبيه اختيارى، اراده گه باغلى (مربوط) در بالارغه بونى تعليم واسطه سى برلن قوزغاتمق لازمدر. بوتنبه، ظاهرى وباطنى اولور. تنبيه ظاهرى، آثار ظاهريه نى ملاحظه در، تنبيه باطنى، احوال باطنيه گه كوزنكمدر. يعنى انسان نفسنك احولين صاقلاب ترمقدر.

بوتنبه، بلنددر جهده گى ادبلى انسان بولمق ايچون لابتنبه (چاره سز كيرك) نرسه در. چونكه تنبيه باطنى، هوانى يوگانلب قولينه آلا، وشهواندن صاقلى، ونفسنى تكميل ابته در.

لن ترجع الانفس عن غيها ما لم يكن منها لها زاجر *

بو معلوم بولغاندن صونك بلنه دركه تعليم ابتدائنده تنبيه اضطرارىگنه منظور بولمق كيرك. شونك ايچون معلم، بالالرنك فكرين طارانه طورغان ياخود تساوى در جه سينه كيتره طرغان عمللردن صاقلانمق

(۱) تنبيه نيچك كيركنجه بولماغانغه بزنك بيك كوب زيرك بالالرده تساوى

لازمدر. يعنى بالا ارغھ كورستلچك نرسه لر، ممكن قدرلى، برر برر آيرم آيرم غنه هر كورستلگان نرسه اولدن معلومى بولمغان نرسه گنه و هر كورستلگان نرسه تطبيق برلن گنه و يلگان نرسه لر ينه باغلاو برلن گنه بولورغھ تيش. همده تصورات، آز زمانده غنه كورستلمايچنه تكرار، قوتلى ايتوب كورستلورگه كيرهك. همك تعليم آنلرغھ شادلق بيره طرفان، وعامگه اراده لر ين فوزغاتھ طرفان، و محبتلرين آرتدھ طرفان بولسون، حتى بوروش ايلن انسان نك اضطرارى حاللريده اختيارى غه ايلنه در. آخرى وار احمدجان مصطفى

اربعينات متسلسله

« رشديه لرده باش تعليم عربى ايچون »

ارباب اصولگه معلومدر كه مكاتب ابتدائيه ده شاگردلرينى تركيچه قرائت و كتابت و قرأه قرآن اتقان برله اوگرادلوب و برآز حساب و جغرافيا و تاريخ اسلامدن خبردار ايدلگاج: اولگى معلوماتلار ينى كو بايتو و عربى يانندن ده محظوظ (الشى) فيلو ايچون رشديه قسمينه كوتارلور. رشديه ده قواعد عربيه نى تراكيب عربيه گه تطبيق او قوتو تيوشلگى اصول تعليم فنجه ثابت و فائسى تجربه برله ده اثبات ايدلمش مسئله لر دن در تراكيب عربيه ايچنده اخلاق، ديانت، فصاحت و جمللرينى مشتمل بولمقدن قسقه عبارتلى بولغان حديث شريفلر تعليم اسلاميده اينك مناسب كورلگان تراكيب و جملدر. بناء عليه مدرسه محمديه رشديه سنده متسلسلا او قوتوق ايچون كتب احاديثدن انتخاب ايتدكم اربعينلردن برنجى صنف ايچون بولغان دورت اربعين سنه ۱۳۲۴ نه ۲۹ شعبان باصولمش ايدى *

بودفعه يوقارغى صنف لر ايچون كتب سته دن انتخاب ايتدكم كتابلردن ايكى اربعين قسقه چه حديثك ترجمه سى و راوى حديث اولان صحابيلرنك ترجمه حاللرينى مشتمل اوله راق باصولوب تيز كونده مكتبه الشركه طرفندن نشر ايدله چكدر بفضل الله تعالى * (عالمجان)